Lichocka, Halina

Teodor Torosiewicz (1789-1876), w dwusetlecie urodzin

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 34/4, 947-952

1989

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Halina Lichocka
(Warszawa)

TEODOR TOROSIEWICZ (1789-1876). W DWUSETLECIE URODZIN

Jeśli przy okazji wspomnienia jubileuszowego możliwe jest sformułowanie jakichś ponadczasowych i uniwersalnych sądów, to wszystkie takie sądy zostały już w różny sposób sformułowane. Pozostaje tylko swobodne dokonywanie wyboru. Na przykład z Platona: „A pomiędzy bogi wstąpić nie godzi się temu, który mądrości nie ukochał i nie odszedł całkowicie czysty; tam wejdzie tylko przyjaciel nauki" [1]. Teodor Torosiewicz był nie tylko przyjacielem nauki, był także jej entuzjastą. Znalazło to wyraz w pracy o znaczeniu wykształcenia [2] napisanej pod koniec życia, było młodzieńczą inspiracją w stawianiu pierwszych kroków i tworzeniu warsztatu naukowego, przejawiało się rzetelnością badawczą w dojrzałej twórczości.

Działalność naukowa Teodora Torosiewicza przypadła w okresie charakteryzującym się nasileniem zainteresowań naukami przyrodniczymi i co za tym idzie, szybkim rozwojem przyrodoznawstwa na świecie, w Polsce zaś wyjątkowo niesprzyjającymi warunkami dla podejmowania badań eksperymentalnych. Torosiewicz urodził się 7 lub 11 września (zapisy w dokumentach nie są co do tego zgodne) 1789 r. w galicyjskim Stanisławowie, tam też ukończył gimnazjum, po czym wyjechał do Lwowa aby podjąć praktykę aptekarską. W latach 1811-1812 przebywał w Wiedniu na studiach farmaceutycznych, po ukończeniu których powrócił do Lwowa, a w 1819 r. otworzył w tym mieście własną aptekę „Pod Cesarzem Tytusem", mieszczącą się przy ulicy Czarnieckiego. Apteka była wyposażona w duże i nowocześnie urządzone laboratorium, umożliwiające wykonywanie prac naukowo-badawczych.

---

[1] Platon: *Fedon* XXXII, C [W:] Platon: *Uczta, Eutyfron, Obrona Sokratesa, Kriton, Fedon.* Warszawa 1984 s. 419.

[2] T. Torosiewicz: *Pogląd na potrzebę nabywania zasad gruntownych tak w umiejętności przyrodniczej, jak i w historii powszechnej, każdemu w jakimkolwiek zawodzie zostającemu korzyść przynoszących przez ...* . Lwów 1965 ss. 72.

W tym czasie wiele aptek europejskich posiadało podobne wyposażenie, wiele też odkryć chemicznych oraz w dziedzinie nauk o leku dokonało się w laboratoriach przyaptecznych. Tym tłumaczy się znaczny udział aptekarzy w rozwoju chemii, zwłaszcza w zakresie metod badawczych. Martin Heinrich Klaproth nazywany ojcem nowoczesnej analizy chemicznej przeprowadzał badania składu wód leczniczych, rud i minerałów w laboratorium przyaptecznym. Aptekarzami byli Andreas S. Marggraf, Johannes B. Trommsdorff i wielu innych. Czynnikiem sprzyjającym temu stylowi pracy badawczej były subsydia asygnowane przez władze państwowe oraz towarzystwa naukowe. Z subsydium Szwedzkiej Akademii Nauk korzystał aptekarz Carl Scheele — odkrywca tlenu, chloru, gliceryny i kilku kwasów organicznych.

Ten „złoty wiek" aptekarstwa nie zaznaczył się wyraziście na ziemiach polskich. Wiązało się to nie tylko z wrogą postawą władz zaborczych wobec rozwijania rodzimej nauki, ale przede wszystkim z niższym niż na zachodzie Europy poziomem wykształcenia praktykujących farmaceutów i uboższym wyposażeniem pracowni. Intelektualną i materialną bazę w rozwijaniu nauk przyrodniczych stanowiły uniwersytety i towarzystwa naukowe. Nie mogło to wszakże dotyczyć Lwowa, albowiem już w pierwszych latach po utracie niepodległości nastąpiła germanizacja Uniwersytetu Jana Kazimierza i w końcu jego likwidacja w 1805 r. Uniwersytet Lwowski został ponownie otwarty w 1817 r., ale z racji kadry nauczającej — była to uczelnia niemiecka, izolowana od reszty społeczności miasta. Taki stan rzeczy utrzymywał się aż do przekształcenia się Austrii w państwo federacyjne — (1867) gwarantujące Polakom ograniczoną autonomię.

Teodor Torosiewicz przeprowadzał zatem swoje badania naukowe we własnym laboratorium i na własny koszt. Rezultatem tych badań był pokaźny dorobek piśmienniczy, zamykający się liczbą 99 pozycji bibliograficznych, opublikowanych w językach polskim i niemieckim [3]. Tematyka tych prac obejmowała całokształt zagadnień będących wówczas przedmiotem nauk o leku. Wiele publikacji poświęconych było problemom technologicznym odnoszącym się zarówno do techniki aptecznej (receptury i sposoby przygotowania leków), jak i wytwórczości chemicznej (np. produkcja cukru z buraków, otrzymywanie mydeł, pokostów, barwników itp.). Odrębną grupę tematyczną stanowiła toksykologia i bromatologia. Kilka prac poświęcił Torosiewicz chemii roślin i chemii rolnej. Jednakże główny i zasadniczy zrąb jego działalności naukowej tworzyły badania leczniczych wód mineralnych. Na tym też polu dokonał naj-

---

[3] Zestawienie bibliograficzne prac T. Torosiewicza zawiera broszurka: W. Roeske: *Teodor Torosiewicz (1789-1876)*. Warszawa 1962 s. 10-23.

większych osiągnięć [4]. Prace Torosiewicza na temat źródeł leczniczych łączyły najczęściej w jedną całość wątek balneochemiczny, balneologiczny i popularyzujący. Zawierały obok dokładnych opisów metod i przebiegu analizy chemicznej, także informacje o praktycznych obserwacjach kuracji uzdrowiskowych w rozmaitych schorzeniach oraz o wskazaniach terapeutycznych. Te ostatnie miały zazwyczaj charakter propagatorski i stanowiły czynnik mający na celu upowszechnienie zalet polskich uzdrowisk, głównie wśród lekarzy.

Torosiewicz przyczynił się do poznania i naukowego udokumentowania właściwości leczniczych wód mineralnych w ponad dwudziestu miejscowościach Podkarpacia, Galicji i Bukowiny. Spośród tej liczby najbardziej znane stały się uzdrowiska w Iwoniczu, Szczawnicy, Szkle, Truskawcu, a także występujące w okolicach Lwowa źródła w Lubieniu, Sokolnikach i Niemirowie. Zwłaszcza rezultaty prac Torosiewicza o Iwoniczu opublikowane jako rozdział monografii o źródłach leczniczych Galicji i Bukowiny [5] zyskały znaczny rozgłos. Przyczyną było wykazanie na podstawie porównawczej analizy chemicznej analogii między wodą alkaliczną z Iwonicza a sławną w tym czasie w Europie wodą adelajdzką z Heilbrunn w Bawarii. Ponieważ wielu aptekarzy w Polsce (wśród nich także Torosiewicz) sprowadzało do swych aptek wodę adelajdzką, która była wówczas eksportowana z Bawarii do prawie wszystkich krajów europejskich oraz do Stanów Zjednoczonych Ameryki, odkrycie Torosiewicza nabierało znaczenia ekonomicznego, podnosząc równocześnie rangę Iwonicza. Książkę o źródłach Galicji i Bukowiny zadedykował autor Florianowi Sawiczewskiemu — redaktorowi „Pamiętnika Farmaceutycznego Krakowskiego", profesorowi farmacji i chemii, z którym współpracował między innymi w dziele propagowania rodzimych wód leczniczych.

Teodor Torosiewicz wprowadził do metodyki analizy chemicznej kilka nowych sposobów oznaczania substancji. Jako pierwszy z Polaków zastosował w balneochemii metodę Liebiga w badaniach ilościowych zawartości dwutlenku węgla rozpuszczonego w próbkach wód mineral-

---

[4] Twórczość balneochemiczna T. Torosiewicza została zbadana i opisana w książce: H. Lichocka: *Badania leczniczych wód mineralnych w Polsce (1800-1858) z perspektywy rozwoju chemii.* Ossolineum 1989.

[5] T. Torosiewicz: *Źródła mineralne w Królestwie Galicji i na Bukowinie pod względem fizyko-chemicznych własności opisane tudzież rozbiór fizyko-chemiczny wód mineralnych w Iwoniczu przez ... aptekarza we Lwowie, c.k. Towarzystwa Lekarzy w Wiedniu, Towarzystwa Naukowego Jagiellońskiego w Krakowie, Towarzystwa Fizyczno-Medycznego w Erlandze, Towarzystwa Farmaceutów w Mnichowie, c.k. Towarzystwa Gospodarskiego w Galicji itd. czynnego, korespondującego i honorowego członka.* Lwów 1849 202 ss. + VIII + 6 nlb.

nych [6]. Również jako pierwszy przeprowadzał pomiary przezroczystości roztworów, posługując się w tym celu metodą opisaną w czasopiśmie B. Kastnera „Archiv für die gesammte Naturlehre Nürenberg". Szczegółowe omówienie realizacji badań tą metodą zamieścił w rozprawie poświęconej wodom leczniczym w Konopkówce [7].

Pomiary przezroczystości, w których istotną rolę odgrywały szklane flakony i w których gatunek szkła wywierał znaczny wpływ na uzyskiwane wyniki, przyczyniły się prawdopodobnie do dokonanego przez Torosiewicza odkrycia wpływu barwy naczyń aptecznych na trwałość niektórych substancji chemicznych. Punktem wyjścia rozważań Torosiewicza były wcześniejsze ustalenia, poczynione przez C. Scheele'go, dotyczące czernienia chlorku srebra pod wpływem promieniowania fioletowego. Torosiewicz spostrzegł, że chlorek srebra umieszczony w naczyniu z czerwonego szkła — nie czernieje. Rozszczepiał następnie wiązkę światła białego i badał wpływ promieniowania o określonej barwie na stosowane w lecznictwie preparaty światłoczułe: wodę chlorową, kwas pruski, olej zwierzęcy, proszki roślinne itp. W rezultacie tych doświadczeń stwierdził, iż przyczyną niekorzystnych zmian zachodzących w lekach światłoczułych jest przede wszystkim pasmo fioletu. Dlatego też zaproponował stosowanie w aptekach naczyń ze szkła czerwonego, pomarańczowego i żółtego [8]. O kolorowych naczyniach aptecznych pisał w liście do Torosiewicza niemiecki farmaceuta i redaktor poczytnego „Repertorium für die Pharmacie" — A. Buchner: „Polecone przez Pana naczynia apteczne ze szkła kolorowego ... zaczynają w Niemczech bardzo wchodzić w używanie" [9].

Teodor Torosiewicz był członkiem czynnym i honorowym wielu towarzystw naukowych we Lwowie (Towarzystwa Lekarzy Galicyjskich, Towarzystwa Aptekarskiego, Towarzystwa Gospodarskiego Galicyjskiego) i poza Lwowem (Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim Połączonego w Krakowie, Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, Towarzystwa Farmaceutycznego w Monachium, Towarzystwa Fizykalno-Lekarskiego w Erlandzie, Towarzystwa Lekarskiego w Wiedniu,

---

[6] T. Torosiewicz: *Wody mineralne szczawnickie w Królestwie Galicji, chemicznie rozebrane przez ... aptekarza lwowskiego.* Kraków 1840 s. 16-18.

[7] T. Torosiewicz: *Rozbiór fizyczno-chemiczny źródła siarczystego w Konopkówce, Królestwie Galicji, najprzód w języku niemieckim wydany, teraz zaś na język polski przełożony i dodatkami pomnożony przez ... aptekarza lwowskiego, wraz z lekarskimi uwagami o skutkach i mocy onegoż leczącej przez G. Henryka Mosing, doktora medycyny.* Lwów 1833 s. 35-44.

[8] T. Torosiewicz: *O przechowywaniu lekarstw w naczyniach szklanych zabarwionych przez ...* . „Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski" 1836 t. 3 nr 2 s. 33-38.

[9] Wyjątek z listu doktora Büchnera, radcy nadwornego bawarskiego pisanego

Towarzystwa Lekarskiego w Warszawie, Towarzystwa Galicyjskiego na Bukowinie, Towarzystwa Kultury i Znajomości Kraju na Bukowinie [10]).

Zmarł 2 marca 1876 r. we Lwowie i tam też został pochowany. Lwowianie uczcili jego pamięć nazwą jednej z ulic na Filipówce, a lwowskie Towarzystwo Aptekarskie ufundowało popiersie, znane z rycin reprodukowanych w publikacjach [11].

Artykuł wpłynął do Redakcji w kwietniu 1989 r.

---

z Monachium dnia 30 kwietnia b.r. do naszego chemika Teodora Torosiewicza. „Rozmaitości. Pismo Dodatkowe do Gazety Lwowskiej". Lwów 1843 nr 22 s. 175.

[10] Por. W. Roeske: dz. cyt., s. 9.

[11] Tamże, s. nlb.; R. Rembieliński, B. Kuźnicka: *Historia farmacji.* Warszawa 1972 s. 145.